

ואגב, הגאון והפוסק האחרון הרש"מ מברז'ן לבש תכלת בטליתו וצוה לקברו בטלית תכלת, צוואתו נדפסה בספרו "תכלת מרדכי".

ביקורת ספרים

מתוך שראה שאין עומדת בידו הוא יושב ומממא את המחור וממחר הטמא. (ספרי עקב פיסקא י"ב).
מודעה, תלמוד בבלי הוצאה חדשה ומדויקת על פי נוסח דפוס וויניציא בבית דניאל בומבירגו בשנת ר"פ-רפ"ג עם חילופי נוסחאות של כתבי יד שונים מראי מקומות ופירוש חדש מדעי ערוך ומסודר בעזרת חכמים מומחים על ידי שלום אלבעק הוצאת חברת "שוחרי תורה" וורשה תרע"ג.

זה לא כביר יצא לאור שלושה דפים ממס' ברכות עם השער הזה ועוד איזה מלים בראש כעין הקדמה, בשלושה מעלות טובות ויקרות יבטיחונו המו"ל וחברתו לתת לנו את התלמוד, ואך למותר להרבות בשבחן כי המה מעידות על עצמן, ואם כי החכמים וסופרים שהו"ל ספרי המדרשים השונים ועבדו אותם ע"ז הדרך עודנה שמותם לתהלה ושבח בפי כל העובדים על שדי חכמת ישראל ושוחרי תושי', על אחת כמה וכמה עלינו לשבח לאלה אשר יגשו להו"ל את תלמוד בבלי היקר והקדוש לכל בית ישראל, ואי אפשר להעריך שויו על מדריגה אחת כעבודת ספרי המדרשים כי תחת אשר המה כוללים רק את מקצוע האגדה כל אחד בסגנון שלו יכלול התלמוד את כל מקצועות ההלכה בכל שרשי' וענפי' והאגדה בכל סגנוני' הכמות ודעות מוסרים ומדות, ומי יתן והי'.

אולם בהחילותי להתחקות ולהתבונן בפנים הספר לא מצאתי את אשר בקשה נפשי, ולא די שלא הועילו בזה אך עוד שינו את טעמו ופגמו את ריחו, נשתוממתי על המראה ונבהלתי על החזון מה זאת עשו לנו ואני קורא עליהם מאמר חכו"ל זייפתם תורתכם ולא העליתי בידכם כלום (סנהדרין צ ע"ב).

בדבר החילופי נוסחאות מכתבי יד שונים לא עשה מאומה רק הדפיס את הספר "דקדוקי סופרים" כדמותו וצלמו יותר אין בו מאומה, והוא בריש דבריו בפתרון הר"ת מביא שלושה כ"י ב' מינכען וא' מפאריז וכתב שנלקטו בס' "דקדוקי סופרים" ואח"כ מביא עוד השינויים שנמצאו בס' בית נתן, וכנראה זה כל חידושו שחידש מעצמו שע"ז לא כתב שנלקט בס' "דקדוקי סופרים" אבל רק סמיות עינים יש בדבר שגם הס' "בית נתן" הובא בד"ס כש"כ בהקדמתו (צד 20) וז"ל גם הי' לי ספר בית נתן מהרב ר' נחמן נתן קורניל נ"י מעיה"ק ירושלים והוא כולל שינוי נוסחאות ממס' ברכות אשר העתיק מכת"י ישן שהובא ממצרים (וגם הוא העיר עליהם אך רוב הערותיו המה פלפולים בספרי האחרונים) ואנכי הכנסתי את שינויו בספרי עכ"ל. ועד כמה עבודתם בהחילופי נוסחאות מגעת נדע אך מזאת שאף השינוי מהמשנה שבמשניות להמשנה שבגמרא לא הרגישו שהרי במשנה שבמשניות הנוסחא "בערבית" ובגמרא "בערבין" וכאן אין שום זכר מהשינוי

וראשון שבגמרא. ומספר המשנה וללמד על הכלל כולו יצא רק גם הספרים שהיו בידם להחילופי נוסחאות אינם די העבודה כי הירושלמי כותב שיש אצלם מדפוס וויניצע קראקא וקראטאשין אבל מדוע לא נמצא בידם הירושלמי עם הפירוש מהר' שלמה סירוליאן שהו"ל הד"ר לעהמאנן בשנת תרל"ה הנפלא מאד בנוסחאותיו המדויקות אשר על המס' ברכות לבד שונה הכ"י הזה בערך שני אלפים נוסחאות שונות והמה לא הזכירוהו בגשתם לעבודה כזו.

בדבר המראה מקומות דבר זה כבר נעשה ע"י הרב ר' ארי' לייב יעלין בספרו "יפה עינים" ונדפס בש"ס דפוס ווילנא, ואם אולי הוסיף מה לפעמים אבל רובו ככולו כבר נעשה וממילא מובן כי לא עשה גם בזה מלאכה חשובה, ובפרט כי גם הוא לא עשה עבודה תמה שגם השמיט כמו בריש מתניתין מאימתי קורין כו' משעה שהכהנים חסר הציון לצוואות רבי אליעזר הגדול (פסקא ח'), ובכך כבר יצאנו ידי חובת בקור מן שני מעלותיו הראשונות שאין בהם מאומה רק התעטף בטלית שאינו שלו והדפיס ספרי דקדוקי סופרים ויפה עינים.

ואולם בנוגע לפירושו המדעי שונה הוא הבקרת לגמרי כי תחת אשר בשנים הראשונים נוכל לאמר רק לא עשה מאומה, השמיט, אבל על כל פנים לא קלקל, לעומת זה בכאן סר מדרך הישר והפשוט אבל לא על דרך המדעי כי אם על דרך הסכלי. ועוד בראותי את סגנון פירושו בדרך ביאור נפלאתי מי הוא זה ואיזה הוא אשר יוכל לשום על שכמו את המעמסה הכבדה הזאת אשר ארוכה מארץ ורחבה מני ים אשר באמת הוא מן הנמנעות, ואם כי מימות רש"י ז"ל עד כה לא עלה על דעת כל גאונינו וחכמינו נוחי נפש ז"ל מפרשי התלמוד לעשות פירושם בדרך ביאור, ורק מפיו אנו חייך ולולי ביאורו היינו מגששים באפילה וכולם קראוהו בשם הפרשנדתא, יעלה עתה בזמננו על הדעת לפירוש התלמוד על ידי "פירוש חדש מדעי" אין זאת אלא שגעון. אך בכל זאת אי אפשר לחרוץ משפט על שום ספר בלתי אם יעבור תחת שבט הבקרת, ובכך שמתי עיני עליו וראיתי והנה כסה פניו חרולים ועלה כלו קמשונים, ואמרתי בל אתערב עם שונים, גברא דלא ידע מה דקאמרי רבנן ועוד פרושי קמפרש, ומשותי' דהאי גברא נראה דלא ידע ברוך כמו שאבאר.

וז"ל במשנה משעה שהכהנים, סתמא קתני לפי שכולם במשמע כי אפילו הטהורים היו דרכן לטבול בכל יום עם חשכה לפני אכילת התרומה כדמשמע מסתימת לשון ר' מאיר בבירייתא דלקמן ב' ומסתימיות לשונות עוד כמה תנאים, השנויים בתוספתא יומא פ"ד ובירושלמי ביצה פ"ב ה"ה ובירושלמי תחלת פסחים ואע"ג שמפי ההלכה הנסמכת ביבמות (עד ע"ב) אקראי לא שמענו אלא שהטמאים לא יאכלו בתרומה עד אחר טבילה והערב שמש מ"מ נראה שמזמן שעשו הכהנים את אכילת התרומה בעבודה בבית המקדש (ספרי פרשת קרח ופסחים עג ע"א) הנהיגו בה כל דיני העבודה וכמו שקדשו את ידיהם קודם אכילתה (ספרי שם) כך טבלו את גופם קודם אכילתה כקודם כניסה למקדש (יומא ל ע"א), ולפיכך הטבילו גם את התינוקות שבבית הספר (כתובות כח ע"א ושם כו ע"א). וכמו שמיום שחרב המקדש נהגו הכהנים סלסול בעצמן שלא מסרו את הטהרות לכל אדם (בכורות ל ע"א), כך לא מסרו את התרומה לכל בני ביתם לאכול אותה בכל עת שירצה רק שמרוהו במקום מוצנע (תרומות פ"ח מ"ח ובכורות לד ע"א). וכדי להשמר מכל חשש טומאה שמא פלטו הנשים או ראו העבדים או נגעו הקטנים במשך היום קבעו את זמן אכילתה רק בערב מיד אחר ביאת השמש ואת הטבילה שלפני' הסמיכו לביאת השמש כל מה דאפשר מחשש מקרה שבנתיים בהקיץ או בשינה (נדה יג ע"א), ולפיכך היתה שעת כניסתם לאכול בתרומה דבר הגלוי וניכר עכ"ל. בכאן בדא מלבו גזרה חדשה שקודם אכילת התרומה אפילו טהורים טבלו ובעבור זה

לא אכלו את התרומה כי אם בלילה וכל היום ישבו בתענית, זרות דבר זה מובן מעצמו, אבל היש לך סכלות גדולה מזו לחדש דבר גדול כזה, ואיך לא אישתמיט שום אחד מהפוסקים הראשונים והאחרונים להזכיר זה ואנה מצינו זאת, ומדוע לא טוב לפרש כמו האמת שבכהנים טמאים קמיירי וכמפורש בהדיא בגמ' דקמ"ל דכפרה לא מעכבא ובטהורים מאי כפרה קשייכא וכמו שפירשו רש"י והרמב"ם והרע"ב וכל המפרשים.

ועתה אבוא על סדר ראיותיו:

(א) מסתימת לשון ר' מאיר בבבלי דלקמן (ב ע"ב) ז"ל ר"מ אומר משעה שהכהנים טובלים לאכול בתרומתם ומאי קמשמע התם טפי ממתניתין.

(ב) מתוספתא יומא פ"ד ז"ל הזבין והזבות נדות ויולדות טובלות כדרך בלילי יוה"כ ר' יוסי אומר כהנים טובלין כדרך עם חשכה כדי שיאכלו בתרומה לערב עכ"ל. ומאי משמע משם דבטהורים קמיירי שטבילתו המחודשת עכ"פ אינה חמורה כל כך שתדחה יוה"כ, ושוב ראיתי בתנא תוספאה על התוספתא שם שכתב בפשיטות כהנים טמאים בשרץ ופשוט.

(ג) ובירושלמי ביצה (פ"ב ה"ב). ז"ל הירושלמי כל מחוייבי טבילות טובלין כדרך בתשעה באב וביוה"כ אמר רבי חנינא סגן הכהנים כדאי הוא ביתו של אלוקינו שיוותרו עליו "הכהנים" טבילה אחת דרש ר' לוי כהדא דר"ח סגן הכהנים עכ"ל. ומעתה מאי קמוכח הכא הרי מפורש איתא כל מחוייבי טבילות וע"ז קפליג ר' חנינא סגן הכהנים ומאי מציאה מצא בכאן. אבל באמת בנה בנינו על קו תהו דתיבת "הכהנים" טעות דידוע שהירושלמי משובש, שהרי בבבלי תענית (יג ע"א) ובפסיקתא רבתי (פרק ט) איתא אמר ר' חנינא סגן הכהנים כדאי הוא ביתו של אלוקינו שיאבדו עליו טבילה אחת וכן העתיקו התוס' (שבת קיא ע"א ד"ה טובלין, וביצה יח ע"ב ד"ה כל) והמרדכי (תענית סימן תרלט), בשם הירושלמי, ולא נזכר תיבת הכהנים, ור' חנינא סגן הכהנים אכולא מילתא קפליג. ומש"כ למטה בגליון שע"כ אין הפירוש לטבילה מטומאה שהרי משלימה לאחר ט"ב, הדברים תפלים כריר חלמות, דאטו ההיזק הוא הטבילה דמאי שייך הפסד בזה ורק ההפסד הוא היום שמפסידים היום מאכילת תרומה, וכמו בגמרא תענית שאמר על נדות ויולדות כדאי הוא וכו', והרי הם בודאי משלימים הם לאחר זמן אלא שמאבדים אותו היום ולא ידע מה דקאמרו רבנן. עוד כתב שם בגליון שהתוס' (ביצה יח ע"ב, ונדה סח ע"א) העתיקו הירושלמי במקום "דרש" ר' לוי "הורה" ר' לוי וזה שלא בדיוק ועי"ז יצאו מדרך הפשט להבין בכונתו שכל הטמאים לא יטבלו בט"ב עכ"ל. בכאן דבר עתק בגאווה ובוז על רבותינו בעלי התוספות אשר מפיהם אנו חיינ לומר עליהם שהם יצאו מדרך הפשט וטעו בהלכה והוא מבעלי גמרא גמור זמורתא קולע אל השערה ואם הוא עם הארץ ולא ידע גמרא מפורשת בתענית הלכה דרשינן בפירקא מנהג מדרש לא דרשינן אוריי מורינן יעו"ש, הרי דהיכא דדרשינן ההלכה יותר ברורה מהיכא דהוראן, ואם התוס' העתיקו הורה במקום דרש לא יצאו בזה מגדר הפשט, דמדקדרש אזי הורה על אחת כמה וכמה, ועיין במראה פנים שם שהעיר מזה ובפרט הוכחתו שתיבת "הכהנים" טעות וכן הי' גירסת התוס'.

(ד) בירושלמי ריש פסחים ז"ל כהנת שהיא טובלת בכל יום אינה חופפת ואינה סורקת. טעה בדבר שתינוקות של בית רבן יודעין שבודאי צריכה לטבול מטעם ש"ז וכמו שפירשו המפורשים.

(ה) וכמו שקדשו ידיהם קודם אכילתה (ספרי קרח) כך טבלו את גופם קודם אכילתה. איך חשכו עיניו מראות או אולי ירצה לאחוז את העינים, דז"ל הספרי שם אי מה להלן [בכניסת מקדש]

ידיו ורגליו [אף לאכילת תרומה כן] אמרת מקום שצריך ידיו ורגליו מקדש ידיו ורגליו מקום שאין צריך אלא ידיו אינו מקדש אלא ידיו, נמצינו למדין נטילת ידים מן התורה. הרי דהספרי ממעט בפירוש דאינו צריך לקדש רגליו אלא ידיו ומשום נט"י נגעו בה והוא בא להוסיף טבילת כל גופו. ולפיכך הטבילו גם התינוקות. אדרבא משם ראי' להיפוך מדלא מצינו בשום מקום על הגדולים שטבלו כמו שמצינו בתינוקות משמע שלא טבלו רק התינוקות וכדפירש רש"י ז"ל שם שסתם תינוק מטפח באשפה ושמא נגע בשרץ. ומעתה נהרסו כל יסודותיו, ונפלו חומותיו, ואל תביטו על חלומותיו, ואל תשענו על פירושיו, לחדש להטביל הטהורים, ואל תערבו באר מים חיים ולחצוב בורות נשברים.

עוד שם גירסת בנוסח הקדמונים מותרים בכי"פ, ונוסח חייבים נקבע עפ"י דברי רש"י לקמן (ט ע"א), אבל נראה שר"ג השיב לבניו באותו לשון ששאלוהו אם מותר והשיב להם מותר כי ממילא מובן דמאחר שמותרים שוב הם חייבים עכ"ל. בודאי הנוסחא המדויקת כמש"כ רש"י ז"ל שם דהרי אפילו שלא בזמנו תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כו', ומה שחידש שהשיבם בלשון שאלתם בודאי שאלוהו אם "חייבים" דמאי שייך לשאול אם מותרים דהרי מותרים בכל זמן דהקורא מכאן וכו' וכן הכריח מהר"ש סיריליאוי בפירושו לירושלמי.

את השיבושים והטעותים האלה מצאתי תיכף במשנה הראשונה שבגמרא ולמד על הכלל כולו יצא, ובפרט כי הדפיס זאת לדוגמא, וידוע כי כל ספר ניכר מתחילתו כמאמר חכז"ל ראו שתחילתו דברי תורה (שבת ל ע"ב) ולולא זאת לא נשאו פנים אף להספר קהלת וגנזוהו. ומעתה משפט הספר הזה ידוע.

ואשיבו עתה בקצרה על שאלותיו הנספחים בסוף הספר יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים (דרך ארץ זוטא פ"ז).

העלים יום ד' י"ח תמוז תרע"ג

למען האמת

ב"סיני" כרך כג, עמ' צט-קכא, נדפס מאמר מהרב א. י. ברומברג על הצדיק רבי יצחק מווארקא ז"ל ובו מסופר על נסיעתו לסאדיגורה וביקורו אצל אדוני אבי זקני הרה"ק רבי מרדכי יוסף זללה"ה מאיזבצא בעל "מי השלוח" ושיתתו אתו אבל לא נכתבו הדברים כהויותם. גופא דעובדא הכי הוה הרה"ק מווארקא ז"ל נסע לסאדיגורה ועשה את דרכו במכוון דרך איזביצא כדי לבקר את זקני ז"ל, כי היו ידידי נפש עוד בהיותם שניהם חסידים אצל הרה"ק רבי בונם זללה"ה מפרשיסחא ולן שם. ובתוך שיחתם שאל הרה"ק מווארקא, מדוע מצינו בשמואל הנביא כשקרא אליו ה' רץ אל עלי? והשיב לו זקני ז"ל שזה היה כל זמן ששמואל הנביא היה מסופק ולא ידע מי קרא לו ואחר כך בפעם האחרונה שוב לא פנה אל עלי. זו היתה שיחתם, לשון חכמים דקמשתעי בלישנא דחכמתא.

